

PELCZÉDER KATALIN: **A Bakonybéli összeírás mint nyelvtörténeti forrás.**  
A Magyar Névtörténeti Kiadványai 56. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó,  
2022. (274 lap).\*

1. PELCZÉDER KATALIN munkája jól illeszkedik abba az átfogó kutatási programba, amely az utóbbi években, évtizedekben vett nagy lendületet: a 11. századi nyelvemlékek részletes, új módszerekkel történő nyelvtörténeti szempontú alapos feldolgozása, valamint a korábban már feldolgozott források újraértékelése egyre fontosabb helyet kap a magyar nyelvtörténeti kutatásokban. A legrégebb hiteles és egykorú eredetiben fennmaradt oklevél, az 1055. évi Tihanyi alapítólevél szövegeinek névtani, névelméleti megalapozottságú névrendszertani-típológiai szemléletű elemzését HOFFMANN ISTVÁN végezte el (2010a). A Tihanyi alapítólevelet SZENTGYÖRGYI RUDOLF is igen nagy részletességgel és interdiszciplináris közelítésmóddal vizsgálta (2014). Az 1055. évi alapítólevélhez szorosan kötődő 1211. évi Tihanyi összeírás helynévi szövegeinek feldolgozása ugyancsak megtörtént (KOVÁCS 2015). Az eredeti oklevelek vizsgálata mellett a nem hiteles és a nem eredetiben fennmaradt oklevelek iránt is fokozott érdeklődés mutatkozott meg az utóbbi bő évtizedben. HOFFMANN ISTVÁN például a többszörös átiratban fennmaradt 1009-es Pécsi alapítólevél dél-dunántúli helyneveit vizsgálta részletesen (2010b), PÓCZOS RITA pedig legutóbb a püspökség alapítólevelének néhány további szövegét elemezte (2015, 2017). Az 1075-ben keletkezett, de interpolált másolatban ránk maradt garamszentbenedeki apátság alapítólevelét monográfiában tárgyalta SZŐKE MELINDA, és e munkájában kidolgozta a bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek feltárásának lehetséges metodológiáját (2015). Az utóbbi években SZŐKE MELINDA e módszertant tovább pontosítva Szent István királynak tulajdonított hamis oklevelekkel foglalkozott: a bakonybéli, a pécsváradi és a zalavári apátság alapítólevelét tárta fel több szempontból a tanulmányaiban (SZŐKE 2019, 2020, 2021). Én magam pedig a századi apátság alapító oklevelének (1067/1267) szenteltem monográfiát (2018).

PELCZÉDER KATALIN ehhez a láthatóan egyre izmosodó kutatási irányvonalhoz nemcsak a most megjelent, összefoglaló célú munkájával kapcsolódik, hanem korábbi, egy-egy rész kérdést a középpontba helyező tanulmányai is ebbe az irányba mutattak. Ezek az írások a Bakonybéli összeírás nyelvtörténeti forrásértékét (2015), valamint helyesírás-történeti sajátosságait (2018a) tárták fel, de olvashattuk tőle egy-egy birtok névtörténeti szempontú leírását (2017), illetve több tucat helynévi szöveg alapos elemzését is (2018b, 2019).

\* A publikáció az MTA-DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében jött létre.

**2.** PELCZÉDER KATALIN itt ismertető monográfiája öt fejezetből áll. Az első fejezetben az 1086-ban keletkezett, majd három további résszel ellátott oklevél keletkezésének a körülményeit, valamint az egyes részek datálásával és filológiai megítélésével kapcsolatos véleményeket mutatja be. A második fejezetben közli a nyelvemlék betűhív szövegét és magyar fordítását. A munka legterjedelmesebb részét kitevő harmadik fejezetben az oklevél helyet jelölő magyar szórványainak részletes elemzését végzi el az oklevélrészek szerint haladva. Az utolsó két összegző részben az oklevél általános nyelvtörténeti tanulságairól, valamint helynévtörténeti jelentőségéről olvashatunk: a negyedik fejezetben alapos helyesírás-történeti és hangtörténeti elemzést kapunk az oklevélről, az ötödik fejezetben pedig a szórványok latin szövegbe illesztésének a módjaival, a latin nyelvű helynévhasználattal, a helynevek lokalizálásával és névrendszertani jellemzőivel foglalkozik a szerző, valamint áttekinti az oklevél szláv eredetű helyneveit is. A könyv végén találunk egy térképmellékletet az oklevélben említett birtokok megjelölésével. A továbbiakban e fejezetek szerint haladva teszünk megjegyzéseket.

**3.1.** A több hozzátoldást is tartalmazó Bakonybéli összeírás egyes részeinek datálását, valamint hitelességét tekintve a szakirodalomban többféle elképzelés látott napvilágot. Az első fejezetben a szerző nyelvtörténeti és történettudományi szempontokat egyaránt figyelembe véve részletesen ismerteti a szakirodalom korábbi megállapításait. E kérdésben leginkább GYÖRFFY GYÖRGY véleményét fogadja el, de egyes esetekben (például a II. oklevélrész keletkezési idejével kapcsolatban) hozzá is szól GYÖRFFY megállapításaihoz (19).

Az oklevél négy, egymástól jól elkülöníthető részét — a korábbi elképzeléseket összegezve — a szerző a következőképpen datálja: I. rész: 1086, II. rész: a 11–12. század fordulója vagy a 12. század közepe, III. rész: +12. század vége–13. század eleje, IV. rész: +13. század (21). A vizsgált oklevél hitelességével kapcsolatban szintén GYÖRFFYvel ért egyet, mely szerint az első rész hitelesnek tekinthető, a többi rész későbbi hozzátoldás, ezek közül az utóbbi kettő hamis (15).

**3.2.** A szerző a könyv második fejezetében közli az oklevél betűhív szövegét GYÖRFFY GYÖRGY szövegkiadása alapján (23–29), majd bemutatja a szövegnek a DRESKA GÁBOR által 1997-ben készített és 2013-ban apróbb változtatásokkal közreadott magyar fordítását (29–35). A szövegközlésben és a magyar fordításban a szerző a helyneveket, illetve a bizonytalan tulajdonnévi státuszú helymegjelöléseket félkövér betűtípussal emelte ki. E fejezetben, a konkrét elemzés előtt hasznosnak találtam volna az oklevél helynévi szórványainak elkülönítését és felsorolását, jelölve akár, hogy az egyes nevek az oklevél mely részében található és hányszor fordulnak elő. Az adatok szerepelnek ugyan a szövegközlésben, de talán érdemes lett volna egészében is megmutatni a névkorpuszt.

**3.3.** A munka gerincét a helynévi szórványok részletes, szócikkszerű elemzése adja. A szerző oklevélrészekenként haladva az adatok előfordulásának a sorrendjében részletezi az adott helyről, illetve helynévről való ismereteket. A szócikkek felépítése egységes rendet követ: a betűhív adat után áll a név olvasata és lokalizációja, majd következnek az adott helyre vonatkozó további névadatok kronológiai sorrendben, ezután pedig a névfejtést olvashatjuk. A helynévi szórványok tárgyalásakor nemcsak a történeti nyelvészetben hagyományosan kitüntetett szerepű történeti-etimológiai szempontokat érvényesíti PELCZÉDER KATALIN hangsúlyosan, hanem a kutatást kiterjeszti a névfejtés más mozzanataira is. A HOFFMANN ISTVÁN nevéhez köthető, s a közelmúltban sikeresen alkalmazott helynév-rekonstrukciós eljárásban több új szempont kerül elő, amit a szerző is eredményesen használ: 1. a lokalizálás (amely területi vonatkozásban teszi azonosíthatóvá a nyelvi elemeket, és összekapcsolja őket az adott hely későbbi vagy éppen korábbi említéseivel, előfordulásaival); 2. a magyar helynévi szórványok és a latin szöveg kapcsolata; 3. az oklevél más forrásokkal való kapcsolata. Az elemzés során a kronológiai rétegek elkülönítésére — az oklevél filológiai természetéből adódóan — szintén nagy hangsúlyt fektet.

Az I., hitelesnek tartott oklevélrészben található a leggazdagabb szórványanyag: 66 helynévi említés, a II. részben 14, a III. részben csupán 2, a IV. részben szintén kis számú, 8 szórvány fordul elő. A helynevek elemzése rendkívül alapos filológiai munka eredménye, amely során PELCZÉDER KATALIN a társtudományok (elsősorban a történettudomány) eredményeit is felhasználja. A korábbi elképzelések részletes ismertetése, illetve kérdéses esetekben valamely vélemény melletti állásfoglalás az érvek körütekintő mérlegelése után történik meg. A korábban nem elemzett nevek esetében általánosabb nyelvtörténeti ismeretekre és helynévrendszertani szempontokra alapozva kínál lehetőségeket.

Amint azt a monográfiából, a helynevek elemzéséből megtudjuk, a Bakonybéli összeírásban két fő sajátosságviszonyt kifejező településnév-típus jelenik meg. Legnagyobb számban a humán környezetre utaló, elsősorban személynévi eredetű településnevek szerepelnek közöttük. Az ezek alapjául szolgáló személynév lehet magyar eredetű: pl. *Nulu* (125–126), *Zalamadi* (116), török: pl. *Cupan* (40–41), szláv: pl. *Brezprem* (104–106) stb. A személynévből alakult nevek mellett a humán környezetre utaló elnevezésekhez tartoznak a népnévi (pl. *Nemti*, 102–103) illetve a törzsnévi eredetű (pl. a bizonytalan *Tarian*, 126–127) településnevek is.

A természeti környezetre utaló településnevek adják a településnevek második legnépesebb csoportját. Ezek az elnevezések egyrészt lokális körülményekre (pl. hegyhez való közelségre, *Farkashegy* (*Forkosig* ~ *Forcosig*, 90–93), másrészt általános földrajzi viszonyokra utalhatnak: pl. növényzetre (pl. *Dinnye* (*Dinna*), 115; *Szil* (*Zilu*), 152), geológiai jellegre (pl. *Árki* (*Arqui*), 180). E kétféle

szemantikai jegy elkülönítése azonban nem mindig egyszerű feladat, s bizonyos névformáknál — a névadás pontos ismerete híján — a pontos kategorizáció nem lehetséges. Az oklevélbeli problematikus olvasatú *Kígyós* (*Kigouis*, 106–108) településnév esetében például nemigen lehet eldönteni azt, hogy a településnévadást a kígyókban gazdag környezet motiválta (ebben az esetben általános földrajzi viszonyra utal a névforma), vagy a település egy közelben található *Kígyós* nevű vízről kapta-e a nevét (ez esetben pedig lokális viszony kifejeződéséről van szó). Az *Árpás* (*Arpas*) településnév és az azonos alakú (*Arpas*) víznév kapcsán pedig a metonímia irányának (víznév > településnév vagy településnév > víznév) a meghatározása okoz nehézséget. A szerző a tipikusabb víznév > településnév változás helyett az oklevél szövege, illetve a víznévi analógiák hiánya miatt éppen a fordított irányú alakulásmóddal számol (74). Az oklevél szövegét valóban segítségül hívhatjuk, amely arról tájékoztat minket, hogy a növénynév áttélesen a falu lakóinak a foglalkozására utal (és később adózási formái között is szerepel). Ezek alapján a növényzetre utaló településnevet tekinthetjük elsődlegesnek. A *Hangony* (*Hongin*) településnév víznévből való keletkezést viszont szemantikai érvek és víznévi analógiák támogatják (137–138), a környékbeli hasonló alakú víznév hiánya ugyanakkor bizonytalanságra adhat okot. Fontos azonban hangsúlyozni a nevek dokumentálásának esetlegességét is, vagyis azt, hogy az adott korban használatban lévő helyneveknek az írásosságban való fennmaradása véletlenszerű. E körülmények miatt a korai időszakból ritkán maradtak fenn ilyen helynévi párhuzamok. A sajátosságviszonyt kifejező településnevek harmadik csoportjához sorolható, az épített környezetre, emberi tevékenységre utaló településnevek (pl. *Ocol*, *Felduuar*, 117–118) nagyon ritkán fordulnak elő a vizsgált oklevélben.

A magyar nyelvű helynévi szórványok mellett a határleírásban szereplő közszókat is alapos vizsgálat alá vonja a szerző: pl. *gemilsen buqur* (82–84), a nagy valószínűséggel ide vonható *hotar* (61–62) ~ *hatar* (77), *aruk* (70) vagy a bizonytalan *theluc* (45–46), *tana* (162–164) stb.

Számos olyan latin szerkezet is helyet kap az elemzésben, amelyek kapcsán bizonytalanul ítéltető meg az, hogy alkalmi helymegjelöléssel van-e dolgunk, vagy valós magyar helynevet sejtethetünk mögötte, és ez utóbbi esetben milyen szerkezetű magyar névformát rekonstruálhatunk a latin struktúra mögött (pl. *statuam Puti*, *sepulchrum Thati*, *viam Wboneg* stb., 46–47, 94–95, 95–96). Az oklevelekben található efféle latin helymegjelölések elsősorban latin földrajzi köznévi + magyar személynév struktúrájú birtokos jelző szerkezetek, amelyek különféle denotátumfajtákra utalhatnak (pl. kút, forrás, szántó, híd, út, sírhely stb). A szerző a helynévi státusz megítélésében fontos támpontként a hely további említéseit, a rekonstruálható név továbbélését veszi alapul. Ezek alapján a Bakonybéli összeírásban két esetben gyanít a szerkezetek mögött helynevet (*arbustarum Bolug*,

*agrum Potu*). Legtöbbször pedig nagy valószínűséggel magyar személynevet tartalmazó körülírásokként alkalmi helymegjelölésekkel számolhatunk. E kérdés kapcsán a névminták szerepének és a tipológiai szempontoknak a mérlegelésére (és ezek fontosságára) hívja fel a szerző a figyelmet (211–212).

**3.4.** A negyedik fejezetben PELCZÉDER KATALIN a Bakonybéli összeírás általános nyelvtörténeti forrásértékét (181–184), helyesírás-történeti (185–191), valamint hangtörténeti sajátosságait (191–202) foglalja össze.

Az itt kifejtett szempontok (pl. a nem hiteles és a nem eredetiben fennmaradt oklevelek vizsgálatának szükségessége és nyelvtörténeti jelentősége, valamint a vizsgált nyelvemlék egyes részeinek filológiai megítélésével, hitelességével kapcsolatos vélemények) részben már a bevezető részekben előkerültek (vö. 9–10, 15, 21). Ebben az összegző egységben azonban a később betoldott részek lehetséges forrásairól ugyancsak olvashatunk, valamint itt részletezi azt is a szerző, hogy a szórványok döntő többsége az oklevél első két részében található, csupán alig több mint a tizedük jelentkezik a másik két, hamisítványnak tartott hozzátoldásban (183–184). Ezeknek a megállapításoknak — noha érthető okokból tér ki itt is rájuk PELCZÉDER KATALIN — akár az első fejezetben is helyük lehetett volna.

A helyesírás-történeti elemzés során a kronológiai tanulságokkal szolgáló *[k]*, *[β]*, *[cs]*, *[sz]*, *[χ]*, *[c]* hangok jelölését foglalja össze nagy alaposággal a szerző. A szakirodalmi ismeretekre támaszkodva, gazdag, megbízható adatokkal vezeti végig az említett hangok jelölését a 11. századtól kezdődően. Nagy hangsúlyt fektet az oklevél egyes részeinek, kronológiai rétegeinek az elkülönítésére. Az egyes hangok jelölésének táblázatba foglalása nagy mértékben megkönnyíti a helyesírás-történeti ismeretek befogadását, valamint a Bakonybéli összeírás egyes kronológiai rétegeinek hangjelölésében való eligazodást. A meggyőző elemzés eredményeként megfogalmazott konzekvenciák GYÖRFFY GYÖRGYnek az egyes részek keletkezési idejével kapcsolatos véleményét támasztják alá (az I. rész több régies, 11. századi jegyet mutat, pl. a *[β]* *uu*-val, a *[χ]* *ch*-val való jelölésében; a II. oklevélrész helyesírási jegyei megegyeznek az I. oklevélrész sajátosságaival; a III. és a IV. rész helyesírási sajátosságai későbbi állapotot mutatnak, mint az I. és II. részé, 191).

A hangtörténeti elemzés részletesen mutatja be a magánhangzók és a mássalhangzók jellemző változási folyamatait. Az oklevél adatainak és későbbi előfordulásainak vizsgálata során összefoglalja a magánhangzókat (1. tövégi magánhangzók kérdése, 2. nyíltabbá válás, 3. labializáció, 4. kétnyíltszótagos tendencia, 5. hangrenddel kapcsolatos jelenségek, 6. diftongusok és monoftongizációjuk); illetve a mássalhangzókat (1. a *β*, *χ*, *γ* fonémák helyzete, 2. mássalhangzó-torlódások, 3. hiátus) érintő hangváltozásokat, amelyeknek a főbb kérdései az egyes szórványok részletes elemzésében is helyet kaptak. A hangtörténeti elemzés meg-

erősíti a helyesírás-történeti sajátosságokból leszűrt tanulságokat: azt tehát, hogy az I. és II. rész elsősorban 11. századi jegyeket mutat (pl. a tövéghangzóknak a Tihanyi alapítólevélhez hasonló aránya, a magánhangzókat jellemző zártági fok és illabialitás, a  $\beta$  és  $\gamma$  kiesését követő hiátusos formák), a IV. rész viszont későbbi, 13. század közepi hangállapotot tükröz (202). A hang- és helyesírás-történeti elemzés során azonban körültekintően kell eljárnunk — ahogyan a szerző is tette —, hiszen nem tudunk mindig egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy a vizsgált adat melyik korhoz köthető. Számolnunk kell ugyanis az azonosítást nehezítő körülményekkel: például a különböző korok jellemző helyesírási jegyeinek keveredésével, az egyes hangváltozási folyamatok lezajlásának idejével, a hangalaki variánsokkal.

**3.5.** A monográfia utolsó egységében a nyelvemlék helynévtörténeti jelentősége áll a középpontban. Itt összegzi a szerző a szórványok latin szövegbe illesztésének a módjait (203–207) és a latin nyelvű helynévhasználatot (207–212), foglalkozik továbbá a helynevek lokalizálásával (213–218), valamint általános névrendszertani jellemzőivel (218–223), illetve áttekinti az oklevél szláv eredetű helyneveit is (224–231).

PELCZÉDER KATALIN az első alfejezetben a helynév-rekonstrukciós eljárásnak azt a fontos kérdését járja körbe, amely a magyar szórványok latin szövegkörnyezetét érinti. A szakirodalomban korábban alapos vizsgálat alá vont kortárs oklevelekre (az 1055-ös Tihanyi alapítólevélre, az 1211. évi Tihanyi összeírásra, az 1067/1267-es Százdí alapítólevélre és az 1075/+1124/+1217-es Garamszentbenedeki oklevélre) való folyamatos kitekintéssel és ezekkel való összevetéssel tárgyalja a magyar szórványoknak a latin szövegbe történő beillesztésének módjait. HOFFMANN ISTVÁN tipológiája nyomán a megnevezőszós (pl. *Secunda villa est, que vocatur Quiar*, 203–204), az appozíciós (pl. *in villa Soriul*, 204–206), valamint a latin prepozíció + magyar elem (pl. *iuxta Bokon*, 206–207) szerkezeteket tekinti át, figyelve az oklevél egyes kronológiai rétegeinek az elkülönítésére. Többször hangsúlyozza például, hogy a Bakonybéli összeírás a megnevezőszós szerkezetet nemcsak a birtokok nevének rögzítésére használja — mint ahogyan a többi oklevél —, hanem a birtokok határpontjainak rögzítésekor is ezzel a megoldással él (204, 234). A szerző az elemzés során a szövegbeillesztési eljárások megválasztásában szerepet játszó tényezőkre (például a szövegkörnyezetre, az ismételt előfordulásokra, a kornak s magának az oklevélírónak a szerepére) is igyekszik rávilágítani.

Az oklevél latin nyelvű helynévhasználatának vizsgálata során szintén HOFFMANN ISTVÁN rendszerezését veszi alapul, és a latin, illetve latinizáló névhasználat következő eseteit különbözteti meg a Bakonybéli összeírásban: 1. az európai latin névhasználatból származó névformák, azaz exonimák (talán a *Drawa* folyónév esetén merülhet fel, 208); 2. a fordítással létrehozott latin helynevek (pl.

Sexta villa, que dicitur *Andree episcopi*, 208–212); 3. a latin névforma szóképzés útján való megteremtése (pl. *Beliensis*, 212); 4. a magyar név szóvégenek latin szóvéggként való azonosítása (pl. talán a bizonytalan *statuam Puti* latin földrajzi köznév + magyar személynév szerkezetű helymegjelölés esetén, 212). Minthogy egyes névformák (pl. *mercato Regine*, 152–154) a szórványok egyedi elemzésében részletes tárgyalásban részesültek, itt talán az összefogottabb, rövidebb bemutatásuk is elegendő lehetett volna. A latin oklevélszöveg és a magyar nyelvű szórványok nyelvi kapcsolatának a vizsgálata során nem csupán az oklevelek latin nyelvhasználatáról, az oklevélírók által használt eljárásokról kaphatunk képet, hanem az elemzés lényeges adalékokkal járulhat hozzá a magyar nyelvű szórványok morfológiai alkatának a megítéléséhez és az írásbeli formák mögött húzódó korabeli beszélt nyelvi alakok feltárásához is.

Az oklevél helyneveinek lokalizációs kérdéseit tárgyalva PELCZÉDER KATALIN megállapítja, hogy a bakonybéli apátságnek a nyelvemlékben említett birtokai meglehetősen nagy területen helyezkedtek el, a birtokok jelentős része azonban az apátságot (Bélt) vette körül mintegy 35–40 km sugarú körön belül. A távolabbi birtokok többnyire a szomszédos megyéknek a Veszprém vármegyéhez közeli, azzal határos részein feküdtek (217–218).

Az oklevél helynévi szórványainak névrendszertani tanulságait összegző, 75 vizsgálatba vont helynév elemzése során a szerző folyamatosan szembesíti az eredményeket a két tihanyi oklevél (az 1055-ös alapítólevél és az 1211. évi birtokösszeírás), az 1067/1267-es Százi alapítólevél, és az 1075/+1124/+1217-es Garamszentbenedeki oklevél tanulságaival. A két nagyobb, hagyományosan régóta elkülönített névfaját, a műveltségi és a természeti nevek csoportját a szerző maga is külön-külön vizsgálja, e két névkategória ugyanis eltérő jegyeket mutat névszerkezeti, keletkezéstörténeti és funkcionális-szemantikai jellemzőiket tekintve egyaránt. A Bakonybéli összeírás helynévanyagának névrendszertani áttekintése megerősíteni látszik azt a szakirodalomban a hasonló vizsgálatok során kirajzolódott képet, hogy a korai ómagyar kori helynévadás két alapvető típusát a személynévből alakult egyrészes településnevek, illetve a földrajzi köznévi alaprésszel alkotott kétrészes természeti nevek adják (223). A névtípusok előfordulási aránya, gyakorisága ugyan némileg módosult a korai ómagyar kor folyamán, jelentős elmozdulások azonban nem történtek ez idő tájt a helynévrendszerben.

A szerző az utolsó alfejezetben az oklevél idegen, jelen esetben szláv eredetű névrétegét tekinti át. HOFFMANN ISTVÁN és TÓTH VALÉRIA nyomán felhívja a figyelmünket a korábbi, többször belső ellentmondásokkal teli, gyakran téves etnikai rekonstrukciós eljárásokra (pl. KRISTÓ GYULA következtetéseire), amelyekkel nagyon óvatosan és körültekintően kell bánnunk. A Bakonybéli összeírás 75 helyneve közül csupán nyolcat tekint szláv eredetűnek: három településnevet

(*Ploznic, Prez(t)eg, Zelch*) és öt víznevet (*Grenice, Toplouuiza, Drawa, Murzol, Wag*). A korábban említett kortárs (tihanyi, százdi, garamszentbenedeki) oklevelek idegen eredetű névrétegével való rövid összevetésből az is kirajzolódik, hogy a 11. század második felében a nyelvterület belsejében alapvetően magyar névhasználókkal és névadókkal találkozhatunk (230–231). Ebben a részben nem csupán azokat a helyneveket veszi sorra, amelyek az etnikai rekonstrukciós eljárásban többé-kevésbé vallatóra foghatók, hanem igen hosszan tárgyalja az e témakörben kevésbé releváns, de bizonyos szakmunkákban téves következtetésekhez alapul szolgáló nevek csoportjait: 1. szláv köznévből vagy tulajdonnévből magyar grammatikai eszközzel, szóalkotási móddal létrejött helyneveket (pl. *hu-zeu brazda, Qupis uta*; 226); 2. helynévi szerepben álló szláv eredetű köznéveket (pl. *Dinna, Zlip*; 227–228); 3. szláv személynévből alkotott magyar helyneveket (pl. *Brezprem, Tehes*, 228–229), illetve az ezekkel kapcsolatos módszertani kérdéseket. Arra a kérdésre, hogy az egyes esetekben a magyarban vagy a szláv nyelvben ment-e végbe a helynévvé válás, ezután az alapos elemzés után sem kapunk egyértelmű válaszokat, hiszen egyik, illetve másik lehetőség sem zárható ki teljes bizonyossággal. Az viszont fontos, hogy ezt a bizonytalan helyzetet a kutatás felszínre hozza.

**4. PELCZÉDER KATALIN** munkája a Bakonybéli összeírás első teljes, monografikus igényű feldolgozása. A kötet azoknak az új módszereket alkalmazó nyelvtörténeti célú nyelvemlék-monográfiáknak a számát gazdagítja, amelyek a honfoglalást követő évszázadok magyar nyelvének megismerése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak. E jól követhető minta és módszertan alapján történő komplex vizsgálat alkalmassá teszi ezt az interpolált oklevelet arra, hogy a továbbiakban a magyar nyelvtörténet megbízható forrásaként kezeljük. A szórványemlék-feldolgozások e darabja nem csupán a Bakonybéli összeírásról való tudásunkat gyarapítja tehát, hanem a korai ómagyar korról alkotott általános nyelv- és névtörténeti ismereteinket is bővíti és árnyalja. A kutatás interdiszciplináris természetéből adódóan ráadásul az eredmények a magyarság történetével foglalkozó más tudományágak számára is újabb ismeretanyagot biztosíthatnak.

## Irodalom

HOFFMANN ISTVÁN 2010a. *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 16. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

HOFFMANN ISTVÁN 2010b. Dél-dunántúli helynevek a pécsi püspökség alapítólevelében. In: NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *Tanulmányok Szabó József 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 77–82.



- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 34. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- PELCZÉDER KATALIN 2015. A Bakonybéli összeírás nyelvtörténeti forrásértéke. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11*: 55–68.
- PELCZÉDER KATALIN 2017. *Kajár birtok helynevei a Bakonybéli összeírásban*. *Magyar Nyelv 113*: 210–225.
- PELCZÉDER KATALIN 2018a. A Bakonybéli összeírás helyesírás-történeti sajátosságai. *Magyar Nyelvjárások 56*: 75–88.
- PELCZÉDER KATALIN 2018b. A Bakonybéli összeírás két szórványáról (*Tener ere és Sar*). *Helynévtörténeti Tanulmányok 14*: 89–101.
- PELCZÉDER KATALIN 2019. A szláv–magyar nyelvi kontaktus vizsgálata a Bakonybéli összeírás szláv eredetű szórványainak tükrében. In: É. KISS KATALIN–HEGEDŰS ATTILA–PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és kontaktológia 4*. Budapest–Piliscsaba, PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék–Magyar Nyelvészeti Tanszék. 217–236.
- PÓCZOS RITA 2015. A Pécsi püspökség alapítólevelének szórványai: *Lupa, Kapos*. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11*: 69–83.
- PÓCZOS RITA 2017. A Pécsi püspökség alapítólevelének szórványai: *Ozora, Győr*. *Helynévtörténeti Tanulmányok 13*: 117–142.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2014. *A Tihanyi apátság alapítólevele 1. Az alapítólevél szövege, diplomatikai és nyelvi leírása*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- SZŐKE MELINDA 2015. *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 33. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SZŐKE MELINDA 2019. Adalékok a Bakonybéli alapítólevél nyelvtörténeti forrásértékéhez. In: FORGÁCS TAMÁS–NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 10*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék. 311–322.
- SZŐKE MELINDA 2020. A Pécsváradi oklevél helyneveinek szövegkörnyezete. *Magyar Nyelvjárások 58*: 109–120.
- SZŐKE MELINDA 2021. Szent István Zalavári okleveleiről. *Magyar Nyelvjárások 59*: 27–38.

KOVÁCS ÉVA  
ORCID: 0000-0002-9111-0728  
Debreceni Egyetem  
kovacs.eva@arts.unideb.hu